

GEOGRAFIYA DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI ISHLAB CHIQISH VA QO‘LLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

<https://doi.org/10.70728/qdpi.v08.i01.051>

Shadiyeva Nigora Sharipovna

Buxoro davlat pedagogika instituti

“Geografiya” kafedrası dotsenti, p.f.f.d (PhD)

Anotatsiya. Ushbu maqolada geografiya ta’limida yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni o‘quv jarayoniga samarali joriy etish metodikasini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Mazkur yo‘nalishda innovatsion yondashuvlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, interaktiv metodlar va o‘quvchilarning mustaqil fikrlash hamda amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan uslublar tahlil qilinadi. Shuningdek, yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llashda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari geografiya fanini o‘qitish samaradorligini oshirish hamda ta’lim sifatini yuksaltirishga xizmat qilishi ko‘zda tutilgan.

Kalit so‘zlar: geografiya ta’limi, pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuv, interaktiv metodlar, AKT, metodika, ta’lim sifati, o‘quv jarayoni, amaliy ko‘nikmalar, o‘quvchilar faolligi.

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы разработки новых педагогических технологий в образовании по географии и совершенствования методики их эффективного внедрения в учебный процесс. В этом направлении анализируются инновационные подходы, использование информационно-коммуникационных технологий, интерактивных методов и методов, направленных на развитие самостоятельного мышления и практических навыков студентов. Также рассмотрены проблемы, возникающие при использовании новых педагогических технологий и пути их преодоления. Ожидается, что результаты исследования послужат повышению эффективности преподавания географии и улучшению качества образования.

Ключевые слова: географическое образование, педагогические технологии, инновационный подход, интерактивные методы, ИКТ, методика, качество образования, учебный процесс, практические навыки, студенческая деятельность.

Abstract. This article describes the issues of developing new pedagogical technologies in geography education and improving the methodology of their effective introduction into the educational process. In this direction, innovative approaches, use of information and communication technologies, interactive methods and methods aimed at developing students' independent thinking and practical skills are analyzed. Also, problems encountered in the use of new pedagogical technologies and ways to overcome them are considered. It is expected that the results of the research will serve to increase the effectiveness of teaching geography and to improve the quality of education.

Key words: geography education, pedagogical technologies, innovative approach, interactive methods, ICT, methodology, quality of education, educational process, practical skills, student activity.

Kirish. Dunyoda bo‘lajak o‘qituvchilarni innovatsion yondashuv asosida mutaxassislarini tayyorlashda ta‘lim berish jarayonini yuksak darajaga olib chiqish bo‘yicha xorijiy davlatlarning ilg‘or tajribalarini o‘rganish va ular bilan hamkorlik tadqiqotlarni olib borish, amaliyotga qo‘llash talab etilmoqda.

2030-yilgacha belgilangan xalqaro ta‘lim konsepsiyasida “butun hayot davomida sifatli ta‘lim olishga imkoniyat yaratish” dolzarb vazifa sifatida belgilandi. Ushbu konsepsiya ta‘lim tizimida pedagoglar, jumladan, bo‘lajak o‘qituvchilarni, kompetensiyaviy yondashuv asosida metodik tayyorgarlik darajasi hamda ijodiy taffakkurini rivojlantiradigan, jahon andozalariga mos keladigan innovatsion kasbiy faoliyatga tayyorlashda dasturiy vositalardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish bugungi kun uchun ustuvorlik kasb etadi [6].

Geografiya fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash zarurati, ularni ishlab chiqish va samarali joriy etish metodikasi yoritiladi. Shuningdek, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va geografik tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar tahlil qilinadi. Bugungi kunda ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan tub islohotlar, ayniqsa, geografiya fanini o‘qitishda yangicha pedagogik yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. An‘anaviy usullar bilan bir qatorda, interfaol metodlar, AKT vositalari, modulli o‘qitish, loyiha asosida ta‘lim kabi zamonaviy texnologiyalar o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini oshirib, chuqur bilim olishlariga xizmat qilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mamlakatimizda bugungi globallashuv jarayonida oliy o‘quv yurtlarida tahsil olayotgan “Geografiya” ta‘lim yo‘nalishi talabalarining innovatsion ta‘limga tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirish, raqamli texnologiyalar va dasturiy ta‘lim ilovalaridan foydalanib ta‘lim berish, shu yo‘nalishga tegishli metodikalarni ishlab chiqish dolzarb ahamiyatga ega.

Hozirgi zamon globallashuv jarayonida yetuk mutaxassis-kadrlarni tayyorlash zarurati, demokratik o‘zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslari konsepsiyasini amalga oshirishda, kreativ fikrlovchi, innovatsion texnologiya hamda dasturiy ta‘lim vositalarni mukammal egallagan, mutaxassis kadrlarning innovatsion ta‘lim

tendensiyalari asosidagi xalqaro pedagogik tajribaga ko‘ra, “Geografiya” ta’lim yo‘nalishi talabalarining kasbiy faoliyatga oid kreativligini rivojlantirishda birqancha dasturlar asosida ishlab chiqilgan dasturiy ta’lim vositalarining yangi avlodlarini takomillashtirish orqali majburiy va tanlov fanlarini virtual reallik qonuniyatlari asosida talabalarni innovatsion kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonida dasturiy ta’lim vositalarini samarali qo‘llash orqali ularning imkoniyatlari to‘liq ochib berilmaganligi, kompyuter dasturlaridan foydalanish metodikasi asosida o‘qitishni mazmunan takomillashtirish jarayonini keng joriy etish tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi [6].

Respublikamiz olimlaridan B.M.Abduraxmonovning ilmiy ishlarida, umumiy o‘rta talim maktablari o‘quvchilarining geografik madaniyatini shakllantirish jarayonining tasviriy-didaktik jihatlari ta’lim vositalari tasniflanishida ta’lim muhiti va ular orasidagi uzluksizlik va uzviylikni hisobga olish asosida metodik jarayonni amalga oshirish tizimi va modeli ta’lim vositalaridan foydalanish va model komponentlarining uzviy bog‘liqligi asosida ishlab chiqilib, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarining baholash darajalarini refleksiv tahlil qilish va tahliliy faoliyat natijalari orqali xaritagrafik savodxonlikning kafolatlangan samaradorlik ko‘rsatkichlari aniqlashtirilgan bo‘lib, o‘quvchilarning geografik madaniyatining shakllanishini ta’minlovchi ta’lim vositalari majmuasidan foydalanishning didaktik, ergonomik metodik talablari elektron darslik, interfaol xaritagrafik qo‘llanmalar asosida takomillashtirilgan[8].

Tadqiqot metodologiyasi.

Ijodkor shaxsning shakllanishini shaxsning o‘zaro mos tarzda bajarilgan kreativ faoliyat va kreativ mahsulotlarni yaratish borasidagi rivojlanishi sifatida belgilanadi. Ushbu jarayonning sur‘ati va qamrovi biologik va ijtimoiy omillar, shaxsning faolligi va kreativ sifatlari, shuningdek, mavjud shart-sharoit, hayotiy muhim va kasbiy shartlangan hodisalarga bog‘liq. Zamonaviy sharoitda pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo‘lishi taqozo etiladi. Bo‘lajak “Geografiya” fani o‘qituvchisining kreativlik sifatlariga ega bo‘lishi, uning shaxsiy sifatlari, tabiiy va ijtimoiy sifatlarini samarali tashkil etishga yo‘naltiradi

1. Yangi pedagogik texnologiyalarning mohiyati: Zamonaviy texnologiyalar o‘qituvchining o‘quvchi bilan interaktiv muloqotini kuchaytiradi. O‘quv jarayonini vizual, amaliy va mustaqil tahlil asosida tashkil etishga imkon beradi[6].

2. Geografiya darslarida qo‘llaniladigan innovatsion texnologiyalar: Klaster, aqliy hujum, konseptual xaritalar kabi metodlar orqali mavzuni chuqur tahlil qilish imkoniyati yaratiladi.

Geografik axborot tizimlari (GAT/GIS), raqamli xaritalar va simulyatsion dasturlar ta’lim samaradorligini oshiradi. Projekt usuli asosida o‘quvchilar real geografik muammolar yechimini mustaqil izlaydi.

3. Metodikani takomillashtirish yo‘llari: O‘qituvchilarning malakasini oshirish, doimiy trening va seminarlar tashkil etish. Pedagogik tajriba almashinuvi va innovatsion loyihalarni joriy etish. O‘quvchilarning yosh xususiyatlari va qiziqishlarini inobatga olgan holda dars jarayonini moslashtirish.

Geografiya ta'limida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash nafaqat ta'lim sifati va samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning fanga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi. Bu borada metodik yondashuvni doimiy ravishda takomillashtirib borish muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy texnologiyalarning geografiya fanidagi o'rnini Geografiya — atrof-muhit, tabiat va inson o'rtasidagi o'zaro aloqalarni o'rganuvchi kompleks fan bo'lgani bois, uni o'qitishda turli texnologiyalarni integratsiyalash imkoniyati yuqori. Ayniqsa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) geografik ma'lumotlarni vizualizatsiya qilish, xaritalar bilan ishlash, statistik tahlil va prognozlash jarayonlarini interfaol shaklda olib borishda katta rol o'ynaydi. Dars jarayoniga innovatsion yondashuvlar:

Blended Learning (aralash ta'lim) — an'anaviy va onlayn darslarni uyg'unlashtirish orqali o'quvchini mustaqil ishlashga rag'batlantiradi.

Flipped classroom (ag'darilgan sinf) — o'quvchilar mavzuni uyda o'rganib, sinfda amaliyot va muhokama bilan shug'ullanishadi.

Gamifikatsiya (o'yinlashtirish) — geografik bilimlarni mustahkamlash uchun interaktiv testlar, viktorinalar va musobaqalar orqali motivatsiyani oshiradi.

Geografiya ta'limida yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va qo'llash metodikasini takomillashtirish uchun quyidagi yechimlarni taklif qilish mumkin:

1. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish: O'quvchilarning qiziqishini uyg'otish va geografiya fanini yanada interaktiv qilish uchun multimedia, virtual va ortogonal haqiqat (VR, AR) kabi texnologiyalarni ta'lim jarayoniga qo'llash. Bu texnologiyalar orqali o'quvchilarga murakkab geografik jarayonlar va konseptlarni amaliy misollar yordamida tushuntirish mumkin.

2. O'qituvchilarni malaka oshirish va qayta tayyorlash: O'qituvchilarni yangi pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llash uchun malaka oshirish dasturlari tashkil etilishi kerak. Yangi texnologiyalar va metodikalarni o'rganish uchun onlayn kurslar, seminarlar va treninglar tashkil etish, shuningdek, o'qituvchilarga tajriba almashish imkoniyatlarini yaratish.

3. Ta'lim infratuzilmasini modernizatsiya qilish: Ta'lim muassasalarida zamonaviy texnologiyalar, kompyuterlar, interaktiv taxtalar, multimedia tizimlari va internetga ulanish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Bunda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish muhimdir.

4. O'quv dasturlarini takomillashtirish: Geografiya ta'limida yangi pedagogik texnologiyalarni hisobga olgan holda o'quv dasturlarini zamon talablariga moslashtirish. Bu o'quv dasturlarida interaktiv metodlar, onlayn resurslar, elektron darsliklar va multimedia materiallarini keng qo'llashni o'z ichiga olishi kerak.

5. Texnologik savodxonlikni oshirish: O'quvchilarning texnologik savodxonligini oshirish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilishi zarur. Bu dasturlar orqali o'quvchilarga internetdagi geografik manbalarni izlash, raqamli xaritalar yaratish, GIS (Geografik axborot tizimi) texnologiyalaridan foydalanishni o'rgatish kerak.

6. Sinflarda interaktiv o‘quv metodlarini qo‘llash: O‘qituvchilar o‘quv jarayonini ko‘proq interaktiv qilishlari lozim. Mavzularni o‘rganish jarayonida o‘quvchilarni guruh ishlariga, muhokamalarga jalb qilish, masalalarni amaliyotga qo‘llash va o‘quvchilarga o‘zlarini sinab ko‘rish imkoniyatlarini yaratish samarali natijalarga olib keladi.

7. O‘quv materiallarining virtual versiyalarini yaratish: Geografiya faniga oid o‘quv materiallarining virtual versiyalarini yaratish, masalan, raqamli darsliklar, interaktiv kartalar, videolar va boshqa vizual vositalar. Bu materiallar o‘quvchilarga mavzularni mustahkamlashda yordam beradi.

8. Pedagogik tarmoq va hamkorlikni rivojlantirish: O‘qituvchilar, ilmiy xodimlar va pedagogik texnologiya ishlab chiquvchilarini birlashtirgan tarmoqlar tashkil etish zarur. Bu tarmoqlar orqali yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish mumkin bo‘ladi.

9. Innovatsion tadqiqotlar va tajriba almashish: Geografiya ta’limida innovatsion yondashuvlarni tatbiq etishda tajriba almashish muhim ahamiyatga ega. Ilmiy tadqiqotlar o‘tkazish va innovatsion pedagogik metodlarni o‘rganish orqali ta’lim samaradorligini oshirish mumkin. Bu yechimlarni amalga oshirish uchun ta’lim muassasalari, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish, resurslar va bilimlarni birlashtirish muhimdir. Geografiya ta’limida yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va qo‘llash metodikasini takomillashtirish, dunyo davlatlari miqyosida, bir nechta asosiy tendensiyalar va yangiliklar orqali amalga oshirilmoqda. Bu jarayon, o‘qitishning samaradorligini oshirish, talabalar va o‘qituvchilarni yangi bilim texnologiyalari bilan tanishtirish va ularni modernizatsiya qilishga qaratilgan.

Xulosa va tahlillar. Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, innovatsion kasbiy faoliyatga ega bo‘lgan talabalarda quyidagilar namoyon bo‘ladi. Bo‘lajak pedagoglarning xayoliga kelmagan g‘oyalarni bildiradi, o‘zlarini ifoda etishning o‘ziga xos uslubini tanlaydi, ba’zan mavzuga aloqasi yo‘q yoki g‘ayri oddiy savollar beradi, yechimi ochiq qolgan vazifalardan zavqlanadi, g‘oyalarni aniq dalillar asosida muhokama qilishni afzal ko‘radi, muammoning yechimini topishda noan’anaviy yondashuvni tanlaydi[7].

Quyidagi yo‘nalishlar va metodikalar asosiy e’tiborni jalb qilmoqda:

1. Interaktiv o‘qitish texnologiyalari: Interaktiv doskalar, smartfonlar, planshetlar va kompyuterlar yordamida o‘qitish metodikalari keng qo‘llanilmoqda. Bu texnologiyalar geografiya darslarida vizual tasvirlar, interaktiv xaritalar va 3D modellardan foydalanishga imkon beradi. Bu o‘zgarishlar talabalarga darsni samarali o‘zlashtirishda yordam beradi va geografik tushunchalarni yaxshiroq anglash imkonini yaratadi.

2. Blended learning (aralash ta’lim): Blended learning, ya’ni an’anaviy darslar bilan onlayn ta’limni birlashtirish metodikasi dunyo bo‘ylab keng tarqalmoqda. O‘quvchilar internetda geografik axborotlarni o‘rganish, video darsliklar orqali mavzularni mustahkamlash va online testlar orqali o‘z bilimlarini tekshirish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Bu usul darslarning moslashuvchanligini oshiradi.

3. Geografik axborot tizimlari (GAT) va kartografiya dasturlari: GAT texnologiyalari geografiya o‘qitishida muhim rol o‘ynayapti. O‘quvchilar geografik xaritalar va ma’lumotlar bazalarini yaratish, tahlil qilish va vizualizatsiya qilish orqali o‘z bilimlarini mustahkamlaydilar. Bu texnologiyalar o‘quvchilarga zamonaviy tizimlar orqali real vaqt ma’lumotlari bilan ishlashni o‘rgatadi.

4. Kooperativ o‘qitish metodikasi: Dunyo bo‘ylab geografiya o‘qituvchilari o‘quvchilarning guruhlariga bo‘lingan holda birgalikda ish olib borishlarini rag‘batlantirmoqda. Bu metodika o‘quvchilarning jamoaviy ish ko‘nikmalarini rivojlantirishga, mavzularni turli nuqtai nazarlardan ko‘rish imkoniyatini yaratishga yordam beradi.

5. Muammoli ta’lim (Problem-based learning): Geografiya o‘qitishida bu metodika muammolarni tahlil qilish va ularni hal qilish orqali o‘quvchilarning ijodiy va analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Muammoli ta’lim, ayniqsa, geografik masalalarga qarshi muammolarni hal qilishda, o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularni mustaqil fikr yuritishga undaydi.

6. Yangi multimediya vositalari: Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) kabi texnologiyalar geografiya ta’limiga jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu vositalar orqali o‘quvchilar dunyo bo‘ylab turli joylarni virtual ravishda sayohat qilishlari mumkin, bu esa geografiya bilimlarini interaktiv tarzda o‘rganishga yordam beradi. Dunyo miqyosida geografiya o‘qitish metodikasini takomillashtirishda, texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy qilish orqali, o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish mumkin.

Foydalanilagan adabiyotlari ro‘yxati:

1. Akramov M. Geografiya ta’limi metodikasi. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, 2015.

2. Tursunov X. Geografiya fanining didaktikasi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti, 2017.

3. Umarov B. Pedagogik texnologiyalarni qo‘llash metodikasi. – Toshkent: O‘zbekiston pedagogika universiteti, 2018.

4. Xodjaeva D. O‘quv jarayonida innovatsion metodlarni qo‘llash. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016.

5. Usmonov A. Interaktiv metodlar va ularning geografiya ta’limidagi ahamiyati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.

6. Shadiyeva N.Sh. Talabalarni innovatsion kasbiy faoliyatga tayyorlashda dasturiy ta’lim vositalaridan foydalanish metodikasini takomillashtirish (geografiya ta’lim yo‘nalishi misolida). Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiya avtoreferati. Samarqand: 2024-yil.125 b.

7. Shadiyeva N.Sh. Amaliy va laboratoriya mashg‘ulotlarida virtual ta’lim vositalaridan foydalanish metodikasini takomillashtirish. // Ilm-fan texnologoyalar. Buxoro sh. 2023-yil № 3 (1) son. 52-57 b.

8. Shadiyeva N.Sh. Dasturiy ta’lim vositalardan foydalanish asoida bo‘lajak geografiya fani o‘qituvchilarining kreativligini rivojlantirishning ilmiy-metodik ahamiyati // “Pedagogik akmeologiya”. Ilmiy-nazariy, metodik jurnali. Buxoro sh. №4 (6). 2023 y.-B.